

ASPECTE DE DREPT PENAL ÎN ACTIVITATEA MASS-MEDIA

Maria MUTU-STRULEA

Catedra Drept Penal și Criminologie

On peut considérer que les droits de l'homme sont des facultés permettant à toute personne, y compris les journalistes, de défendre sa liberté et sa dignité. L'activité des derniers a des particularités spécifiques, surtout du point de vue pénal, réglementées par l'article 10 de la Convention Européenne des Droits de l'Homme et de la jurisprudence européenne. Le but de cette recherche est de souligner les limites de la responsabilité des journalistes.

1. Deși în unele perioade ale istoriei și în unele regiuni se zice că fenomenul criminalității ajungea la minim, totuși deznădăcinarea totală a acestuia nu a reușit nici unei comunități umane. Or, delicvența este un fenomen social, după unii chiar inerent societății, care s-a infiltrat în toate domeniile vieții. Aceasta există, fie că „este vrută” să existe în aparență, și în activitatea de jurnalism. Complexitatea abordărilor în acest domeniu se datorează specificului acestei activități. În primul rând, este vorba de faptul că în cadrul ei se dispune de dreptul la exprimare, iar, pe de altă parte – de accesul publicului la informație. „Membrii publicului ar trebui să aibă posibilitatea de a avea acces într-o manieră echitabilă și imparțială la unele informații de bază referitoare la mijloacele de informare în masă pentru a-și forma o opinie despre valoarea ce poate fi acordată informațiilor, ideilor și opiniilor difuzate de aceste mijloace” aceasta fiind înserat în Recomandarea (94)13 a CE. Este dreptul opiniei publice de a fi informată cu privire la chestiunile ce prezintă un interes public. Acestui drept îi corespunde o „obligatie” a ziariștilor de a răspândi informații și idei, îndeplinindu-și astfel rolul de „câine de pază a democrației” [1]. Evident, drepturile unui ziarist nu pot fi nelimitate; cu toate acestea, dreptul la exprimare al unui jurnalist conform jurisprudenței europene este înțeles *lato sensu*. Aceasta deoarece, după cum afirmă Curtea Europeană a Drepturilor Omului, „libertatea presei pune la dispoziția opiniei publice unul dintre cele mai bune mijloace pentru a cunoaște și judeca ideile și aptitudinile liderilor politici. În termeni mai generali, libertatea dezbaterilor politice stă la baza noțiunii de societate democratică”. Rezultă că „limitele criticii admisible sunt mai largi” în privința unui om politic, vizat în această calitate, decât a unui individ ordinar; spre deosebire de acesta din urmă, omul politic se expune în mod inevitabil și conștient unui control strict al faptelor și afirmațiilor sale atât din partea jurnaliștilor, cât și a cetățenilor. Prin urmare, el trebuie să dea dovadă de o mai mare toleranță” [2]. Mai mult decât atât, în speța *Prager și Oberschlick contra Austriei* (1995) Curtea a afirmat că „libertatea presei acoperă de asemenea recurgerea la o anumită doză de exagerare sau chiar de provocare”.

Din cele mai sus enunțate trebuie să recunoaștem că, odată ajunsă la guvernare, persoana își asumă și posibilitatea de a fi criticată de către oponenti, în mod public, dar îndeosebi de către jurnaliști care uneori, în goana după știri senzaționale, se lovesc întâmplător și de unele fapte veridice. Este vorba de corupție. Potrivit unui studiu al Programului pentru Transparența Mass-Media, Bangladeshul, China, Pakistanul, Arabia Saudită, Vietnamul sunt unele dintre țările unde jurnaliștii sunt mai dispuși să ia mită [3]. Conform datelor acestei cercetări, luarea mitei afectează concomitent mai multe domenii: jurnaliști, surse de știri, agenții de publicitate, guvernanți și societatea. În special, darea mitei se face pentru publicarea unor știri în ziarele cotidiene. În timp ce mita există și în difuzările TV sau radio, majoritatea cazurilor se concentrează la ziare, deoarece este cea mai accesibilă sursă de informație. Ocolesc acest gen de practici state ca Finlanda, Danemarca, Noua Zeelandă, Elveția, Norvegia. Conform altui studiu efectuat în Rusia [4], fiecare al patrulea conflict între jurnaliști și organele puterii este inițiat de către acestea din urmă.

Apare întrebarea: în ce măsură activitatea de jurnalism poate avea interferență cu luarea mitei? Poate fi tras la răspundere pentru luare de mită un jurnalist? Conform legislației Republicii Moldova în vigoare, luarea de mită presupune „luarea de către o persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală a mitei sub formă de bani, titluri de valoare, alte bunuri sau avantaje patrimoniale, acceptarea de servicii sau avantaje ce nu i se cuvin, pentru a îndeplini sau nu ori pentru a întârzia sau grăbi îndeplinirea unei acțiuni în interesul mituitului sau al persoanei pe care le reprezintă, dacă asemenea acțiuni intră în obligațiile de serviciu ale mituitului” (art.333 CP RM din 2002). Prin persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau altă organizație nestatală se înțelege persoana căreia, în organizația indicată sau într-o subdiviziune a acesteia i se acordă, permanent sau provizoriu, prin numire, alegere sau în virtutea

unei însărcinări, anumite drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor sau acțiunilor administrative de dispoziție ori organizatorico-economice. Luarea mitei trebuie deosebită de coruperea pasivă, al cărei subiect este persoana cu funcție de răspundere. Rezultă că pasibil de răspundere penală poate fi doar jurnalistul – persoana care gestionează publicația, adică redactorul-șef și conducătorul agenției. În această ordine de idei un jurnalist ordinar, în caz de luare a unor venituri ilegale împreună cu persoana care gestionează agenția, va fi responsabil pentru coparticipare, mita incluzând nu doar banii, dar și titlurile de valoare, serviciile, beneficiile de ordin patrimonial etc.

Momentul în care avantajul necuvenit este primit efectiv nu are nici o importanță. Astfel, primirea unui avantaj *a posteriori* executării unor fapte legate de obligațiile de serviciu nu constituie, în absența ofertei, solicitării sau acceptării prealabile, o infracțiune. În acest sens în literatura de specialitate se vorbește despre mita „cumpărare” și mita „mulțumire”. Primirea ulterioară a onorariului ca semn de mulțumire pentru comportamentul de serviciu în interesele cuiva, când persoana nu a mizat pe nici un onorariu, nu trebuie calificată ca faptă de luare de mită. În această situație onorariul nu a condiționat activitatea de serviciu a persoanei respective și, subiectiv, nu a putut fi factor stimulatив la activitatea în cauză [5]. Luarea de mită sub forma acceptării și darea de mită sub forma ofertei se consumă din momentul în care subiectul a lăsat să se înțeleagă că vrea să primească mita. Dacă subiectul de fapt în calitate pe care o avea nu va putea îndeplini cele asumate, atunci va răspunde pentru escrocherie [6]. În cazul în care subiectul (de exemplu, jurnalistul) nu este persoană care gestionează o instituție nestatală, solicită bani pentru nepublicarea unor informații despre o persoană, atunci survine răspunderea pentru șantaj, dar nu pentru extorcarea mitei, în virtutea absenței subiectului infracțiunii. Șantajul în cazul de față va apare sub forma răspândirii unor știri defăimătoare despre victimă, ceea ce presupune amenințarea cu răspândirea unor informații care jignesc demnitatea persoanei.

În aceeași ordine de idei, senatorul belgian Vincent Van Quickenborne declara că nici un jurnalist din țările europene nu poate fi tras la răspundere pentru luare de mită în cazul în care își vinde proprietatea intelectuală, deoarece jurnaliștii nu sunt persoane oficiale. În unele cazuri, anume în calitate de subiect apar jurnaliștii a căror funcție include anumite drepturi și obligații de responsabilitate. Care sunt aceste drepturi și obligații? Pe lângă cele publicate în Legea presei, evident nu se admite abuzul de dreptul la exprimare manifestat prin răspândirea informațiilor ce constituie secret de stat, prin ațâțarea urii sau vrajbei naționale sau a schimbării orânduirii de stat, violarea suveranității, integrității teritoriale a statului, propaganda războiului, violenței sau cruzimii [7].

Pentru a stabili existența componentei de luare de mită este necesar să se determine acțiunile care intră în obligațiile de serviciu ale mituitului. Noțiunea de „încălcarea obligațiilor” adaugă un element de ambiguitate ce face mai dificilă reprimarea infracțiunii. Potrivit art.8 alin.(8) al Legii presei, „redactorul (redactorul-șef) publicației periodice și conducătorul agenției de presă conduc redacția, colegiul redacțional al publicației periodice și colectivul agenției de presă, reprezentându-le în relațiile cu fondatorul (conducătorii), cu editorul, cu autorii, cu alte persoane fizice și juridice, precum și în instanța de judecată”. Apare deci problema calificării faptei în cazul în care redactorul-șef nu are obligația de a publica un articol, dar acceptarea publicării acestuia o face la intima convingere și în dependență de politica sau orientarea agenției în care activează. Conform prevederilor art.16 al Legii presei, „fiecare număr al publicației periodice și fiecare informație a agenției de presă pot fi difuzate numai după ce redactorul (redactorul-șef), conducătorul agenției sau persoana investită cu acest drept aprobă ieșirea de sub tipar a numărului sau difuzarea informației, respectându-se drepturile și interesele legitime ale autorilor și ale fondatorului”. Obligațiile trebuie apreciate și potrivit statutului publicației. În același timp, vom menționa că pe lângă dreptul de a da publicității unele articole acestuia îi revine obligația corelativă de a o face fără primirea unor remunerații care l-ar determina să publice. Prin „avantaj necuvenit”, potrivit raportului explicativ la Convenția penală privind corupția, urmează a se înțelege ceva ce beneficiarul nu este în mod legal abilitat să accepte sau să primească. Pentru autorii Convenției, calificativul „necuvenit” vizează excluderea avantajelor care sunt admise de lege sau de reglementările administrative [8]. Într-un stat democratic, persoana care gestionează o instituție nestatală nu poate fi direct remunerată de către cetățeni sau societăți private, dacă aceasta nu este prevăzut în statut. Mita deseori se oferă în legătură cu unele articole care prezintă informații despre unele personalități, afaceri dubioase sau cauze puse pe rol. Îndeosebi în privința celor din urmă, profesia de jurnalist obligă la deosebită rigoare în cazul reflectării proceselor judiciare, implicând nedivulgarea numelui celui bănuit sau acuzat și a altor date ce pot duce la stabilirea identității lui, cu excepția cazurilor în care atare divulgare se impune cu necesitate pentru examinarea obiectivă a cauzei. Scopul publicației trebuie să fie unul de bună credință. Potrivit interpretării Curții Europene a Drepturilor

Omului, trebuie de verificat dacă publicația este calculată să determine cititorii să-și formeze păreri proprii privind cazul dat, vinovăția persoanei etc. Dacă însă au fost prezentate diverse argumente și „efectul articolului, dacă ar fi fost publicat, ar fi variat de la un cititor la altul”, atunci publicația nu putea fi interzisă, nici pedepsită ulterior [9].

2. În activitatea mass-media respectarea normelor juridice în materie constituie un proces de mare complexitate care se desfășoară în funcție de o serie de factori. Sfera ilicitului penal este alimentată de încălcarea unor norme juridice privitoare la dreptul la adevăr, la libera exprimare, la informație, la apărare, la respectul vieții private, dreptul la propria imagine, la protejarea informațiilor cu caracter secret, la o bună conviețuire socială, la apărarea unor valori ale umanității etc. [10].

În doctrină au fost expuse opinii potrivit cărora fapta ilicită a jurnalistului urmează să fie calificată numai în urma probării intenției directe, adică atunci când vădit se tinde ca prin încălcarea normei juridice să se lezeze onoarea, prestigiul, imaginea, viața privată, autoritatea unei persoane, a unei instituții, a unor însemne naționale, a prestigiului țării și al națiunii [11].

3. Dreptul suprem de care poate beneficia mass-media este cel al libertății la exprimare consfințit de art.10 al Convenției europene a drepturilor omului. Componentele libertății la exprimare vizează libertatea de opinie, de a comunica informații și idei, de a primi informații și idei, libertatea presei și libertatea de difuzare a emisiunilor radio și de televiziune. Nu întotdeauna exprimarea unor termeni vulgari sau de conotații violente ar constitui o încălcare în sensul legii penale interne și cu atât mai mult în sensul jurisprudenței europene. Dacă termenii obsceni sau violenți sunt folosiți ca replică la provocare, aceasta nu poate fi considerată o amenințare sau constrângere de vreun anume grad. De exemplu, în cauza *Oberschlick contra Austriei* ziaristul l-a numit pe liderul Partidului Austriac pentru Libertate „idiot”. Curtea a stabilit că însuși discursul acestuia din urmă era provocator și, respectiv, acest cuvânt nu părea a fi disproporțional cu ingerința provocată în mod conștient de către victimă [12].

În același timp, art.10 nu se extinde asupra instigării la violență în cazurile în care o formulare intenționată și directă instiga la violență, precum și când există o posibilitate reală de a provoca desfășurarea unor acte de violență. În speța *Surek contra Turciei*, articolele contestate prezentau Turcia ca „un terorist real” și „un inamic”. Curtea a stabilit că „critica severă adusă autorităților... este mai curând o reflectare a atitudinii grave a unei părți față de conflict, decât un îndemn la violență... În ansamblu, conținutul articolelor nu poate fi interpretat ca având capacitatea de a instiga la continuarea violenței”, iar „publicul are dreptul de a fi informat dintr-o perspectivă diferită asupra situației... indiferent cât de neplăcută aceasta ar putea fi pentru el” [13].

În același timp, fiecare stat poate stabili o listă exhaustivă de motive prin care se restrânge libertatea de exprimare, cu condiția că acestea sunt necesare pentru securitate națională, integritate teritorială sau siguranță publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești [14].

În final, la stabilirea răspunderii juridice în sfera mass-media trebuie să se țină cont de fiecare aspect specific și de conotațiile de ordin faptic.

Referințe:

1. Jurisprudența europeană privind libertatea de exprimare. Aspecte privind hotărârile CEDO. - București, p.47.
2. Speța *Castells contra Spaniei* (1992).
3. <http://instituteforpr.com/international.phtml?article>
4. Средство массовой информации и судебная власть в России. - Москва, 1999, c.159-177.
5. Țurcanu I. Interpretarea unor semne ale laturii obiective a infracțiunii „luare de mită” // Analele Științifice ale USM. - Chișinău: USM, 2001, p.380.
6. Волженкин Б.В. Служебные преступления. - Москва, Юрист, 2000, c.217.
7. Краткий юридический справочник для журналиста. - Москва, 1997, c.180.
8. Raportul explicativ la Convenția penală privind corupția. Seria tratatelor europene – nr.173 (al Consiliului Europei).
9. Cucereanu D. Ghid juridic în problemele mass-media. - Chișinău: Centrul de Drept al Avocaților, 2003, p.65.
10. Popescu E. Raportul juridic de muncă al jurnalistului. - Mapamond, Tîrgu-Jiu, 2003.
11. Popa D.T. Dreptul comunicării. - București: Norma, 1999, p.175.
12. Speța *Oberschlick contra Austriei* (2), 1997.
13. Speța *Surek contra Turciei*, 1999.
14. Macovei M. Libertatea de exprimare. - Consiliul Europei, 2001, p.38.

Prezentat la 15.03.2007